THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל

דין שולדיגע אין דער טראגעדיע אין דער אהייא פעניטענשערי

אין דער אהייא פעניטענשערי וואו, ארום 450 מענשליכע לעבענס זענען אויסגעלאשען געווארען, און נאך הונדערטער, מאטערען זיך איצט אויפ'ן טויט — איז אזוי גרויזאם, און אזוי מורא'דיג, אז עס לאזט זיך גארנים זאגען א פריש ווארט אין דער הייסער מינוט פון פארצווייפלונג. קיינמאל פריער האט נאך אזא אטעם־פארכאפענדע קאטאסטראפע נים פאסירט. די געשיכטע ווייסט צו דערציילען וועגען שרפות וואו מענשליכע לעבענס זע־נען אויסגעלאשען געווארען. אבער קיינמאל פריער איז די צאל פון די קרבנות נים געווען אזוי גרויס, ווי אין דעם פאל פון דער אהייא סטייט פעניטענשערי.

ווער איז שולדיג אין דער דאזיגער טראגעדיע? עס איז, אייגענטליך נים לייכט און נים אנגענעם צו טראכטען וועגען די שולדיגע, בעת די הור־בעס מיט טויטע קערפערס, וואלגערען זיך נאך ארום אין זייער אייגענעם אש און קויל. דער וועהטאג איז צו גרויס, אז מען קאן גארנים טראכטען וועגען די שולדיגע. דאך וועט מוזען געפונען ווערען אן ענטפער אויף דער דאזיגער פראגע. ווארים עס זענען געווים פאראן שולדיגע, צוליעב וועמעס נאכלעסיגקייט די דאזיגע מורא'דיגע טראגעדיע האט פאסירט. עס זענען געווים פאראן אזעלכע וואס האבען נאך פריער געוואוסט, אז די אהייא סטייט פעניטענשערי, פונקט אזוי ווי א סך אנדערע אמעריקאנער דזשיילס, זענען פשוט'ע פייער־פאסטקעס, וואו די לעבענס פון די פאר'משפט'ע זענען אין שטענדיגער געפאר. פונדעסטוועגען האבען זיי זיך געמאכט ניט ווי־סענדיג, און אזוי ארום האבען זיי געשטעלט אין געפאר, די לעבענס פון די "אינמעיטס".

און די, וואס האבען פון דער דאזיגער געפאר געוואוסט, און הא־בען זיך דערפון געמאכט נים וויסענדיג, זענען זיכער די שולדיגע אין דער טראגעדיע. די שולד פאר די אפגעריסענע לעבענס פון די איבער פיער הונ־דערט־און־פופציג מענשליכע לעבענס, פאלט געווים אויף זייערע קעפ.

די געשיכטע ווייסט צו דערצעהלען וועגען מערערע אזעלכע טראגע־דיעס, וואס האבען, פון צייט צו צייט פאסירט, אין פארשיעדענע וועלט־טיילען. אזוי, למשל, וואלטען מיר געקאנט נעמען אלס אביישפיעל די טראגעדיע אינ'ם לאוריע פעלעס טעאטער, אין מאנטרעאל, וואו 76 קינדער זענען אומגעקומען, בעת א פייער האט דארט אויסגעבראכען, דעם 9־טען יאנואר, 1927. מיר וואלטען אויך געקאנט ברענגען די טראגעדיע אין דער רומענישער קירכע, וואו 110 מתפללים זענען אומגעקומען, בלויז מיט א קארגער וואך צוריק, און מיר וואלטען געקאנט ברענגען א סך ענליכע ביי־שפיעלען פון דער אכזריות'דיגער פארניכטונג פון דעם "טייפעל־פייער". אבער די לעצטע פאסירונג אין אהייא, האט גאר נים קיין גלייכען צו זיך, מיט איר שוידערליכקייט און נאכלעסיגקייט.

זעהר אפט הערט מען וועגען בונטען וואס ארעסטאנטען מאכען אין פארשידענע אמעריקאנער פריזאנס. האט מען זיך ווען פארטראכט, ווארום די ארעסטאנטען בונטעווען זיך, און צי קוועטשט זיי נים עפעס אזוינס, וואס זואלט געקאנט פארמידען ווערען? ניין! קיינער גיט זיך גאר נים די מיה אפילו צו מאכען א גרינדליכע אונטערזוכונג און צו באקענען זיך מיט דעם ווירקליכען צושטאנד אין די פריזאנס. לויט דער מיינונג פון די אויטאריטעטען קומט עס אוים, אז וויבאלד איינער איז פאר'משפט געווא־רען פאר א געוויסען פארברעכען וואס ער איז באגאנגען געגען דער געזעל־שאפט, איז זיין לעבען שוין ממילא הפקר. און קיינער דארף זיך איבער דעם נים זארגען.

דאס איז געווים אן ענגהארציגער, בארבארישער בליק, וואס האט שטענדיג פארדינט די אלגעמיינע פארדאמונג. דער אמת איז, אז אפילו א פאר'משפט'ער, איז אויך בארעכטיגט צו יענע מאטעריעלע רעכטען וואס יעדער לעבעדיגער מענש פארמאגט. זיין לעבען איז נים הפקר טראץ דעם וואס ער איז געפונען געווארען שולדיג פאר א געוויסען פארברעכען. ער איז בלויז באזייטיגט געווארען פון דער געזעלשאפט אויף א געוויסער צאל יארען, אבער נאכדעם, ווערט ער ווידער א ווינשענסווערטער בירגער, ווע־מעס לעבען דארף באשיצט ווערען, פונקט אזוי ווי דאס לעבען פון יעדען "ערענהאפטען" בירגער.

עס איז א פאקט אז די מערסטע פון די אמעריקאנער פעניטענשערים זענען אלטע ניט־צוגעפאסטע געביידעס. זיי זענען נים "פייער־פרוף", און האבען אויך נים קיינע איינריכטונגען, וועלכע זענען פון דער פאמע וויכ־טיגסטער מענשליכער באדערפעניש. נים איין מאל איז שוין אנגעוויזען געווארען, אויף דעם דאזיגען איבעל. עס איז געווארנט געווארען אין צייט, געגען א מעגליכער קאטאסטראפע, און קיינער, האט נים געשענקט דער זאך קיין איבעריגע אויפמערקזאמקייט.

דאס לעבען פון דעם פאר'משפט'ען איז הפקר! און איצט, ווען דאס שרעקליכע האט שוין פאסירט, האבען זיך די דאזיגע אויטאריטעטען פלוצלונג אויפגעכאפט פון זייער קאש־מאר, און ווארפען די שולד איינער אויפ'ן אנדערען. דער אמת אבער איז, אז אלע זענען זיי גלייך שולדיג, און זיי דארפען אלע געהאלטען ווערען פאר־אנטוואָרטליך פאר די אומגעקומענע, הונדערטער מענשליכע לעבענס.

די לאגע טאר מער נים פארבלייבען ווי זי איז געווען ביז איצט. א גרונדליכע ענדערונג וועט דארטען מוזען זאפארט געמאכט ווערען.

א רעזאלוציע פון אן ארבייטער קערפערשאפט

לעצטען פרייטאג און שבת, איז אין טאראנטא אפגעהאלטען געווא־רען די יערליכע קאנווענשאן פון דער אנטאריא לייבאר פארטי. דאס איז געווען, אן אויפלעבונגס קאנווענשאן, זינט די פארטיי איז פטור געווארען פון די לינקע עלעמענטען. עס איז געווען א קאנווענשאן אויף וועלכער עס האט זיך געפילט א יום־טוב'דיגע שטימונג, מיט א גרויסער מאס האפנונג פאר ווייטערדיגען פראגרעס.

אבער נים וועגען דער קאנווענשאן זענען מיר אויסען צו ריידען דא. נאר וועגען איינער פון די פיעלע רעזאלוציעס וואס זענען פון דער קאנווענ־שאן אנגענומען געווארען. דאס איז א רעזאלוציע וואס איז פארגעשלאגען געווארען פון דער טאראנטא לייבאר פארטי ווארד פינף, און זי לייענט זיך ווי פאלגט:

"די ארבייטער פארטיי באגרייפט, אז די "פאליסיס" פון די אלטע פארטייען (די קאנסערוואטיווע פארטיי און די ליבעראלע פארטיי), וועגען פראטעקציע דורך א הויכען טאריף, אדער פרייען האנדעל, און וועגען פרייער, אדער באשרענקטער איינוואנדערונג אין לאנד, זענען נים די אמת'ע לייזונג פון דעם עקאנאמישען פראבלעם". אין אנדערע ווערטער מיינט עס, אז די איצטיגע, די פריערדיגע און שפעטערדיגע שלעכטע אומשטענדען פאר די ארבייטער, זענען נים א רעזולטאט פון א גרויסער אדער קליינער איינ־וואנדערונג, און זיי זענען אויך נים א רעזולטאט פון דעם פרייען אדער פון א באשיצטען האנדעל (דאס לעצטע פארלאנגען די קאנסערוואטיווען) נאר נאר פון עפעס אנדערש.

וואס דער דאזיגער "עפעס אנדערש" איז, זאגט נים די רעזאלוציע. אבער עס איז גענוג, אז ווען אן ארבייטער קערפערשאפט קומט אפען ארויס און לייקענט אפ די טעאריע, אז שלעכטע צייטען פאר ארבייטער זענען א דירעקטער רעזולטאט פון דעם, וואס אין לאנד קומען אריין פרישע עלע־מענטען, דאס איז א זאך, אויף וועלכער די ארבייטער האבען ביז איצט נים געוואלט מודה זיין.

די אורזאך פון שלעכטע צייטען קאן מען זוכען אין דער אנטוויקלונג פון דער מאשינירונג און אויך אין דער עקספלואטאציע פון דעם קאפיטא־ליסטישען קלאס, אבער בשום אופן נים, אין דעם, וואס עס קומען אריין אין לאנד פרישע מענשען.

נייע ביכער אין דער דייטשער שפראך

פון ז. האבער.

א גרויסער ענגלישער געלעהרטער האט מיט א קורצער צייט צוריק דער־קלעהרט, אז ווען די דייטשען זאלען גאר נים געווען שאפען ווי דאס ארויסגעגעבען פון בראקהויז'ס גרויסען לעקסיקאן, וואלט עס שוין גענוג געווען, זיי צו שטעלען אין דער רייהע פון די גרעסטע שאפענדע פעלקער. אט איז נאר וואס ארויסגעקו־מען דער פערטער באנד פון דעם דאזיגען גרעסטען ווערק אין דער וועלט ליטעראַ־טור. אין דעם דאזיגען באנד זענען נים ווייניגער ווי אויף 180 זייטען פארצייכענט די געשיכטע אין באדייטונג פונ'ם דייט־שען פאלק. די קונסט, ליטעראטור ביז אויפ'ן היינטיגען טאג איז דארט פאר־צייכענט. וויפיעל וויסען ליגט אין דעם בוך פאר אלע מענשען אין דער וועלט. טעכנישע נייערונגען אויף אלע געביטען. קונסט־געשיכטע פון די עלטסטע כינעזי־שע קינסטלער ביז צו דער איצטיגער צייט. מיט איין ווארט אלעס וואס דער געביל־דעטער מענש זאל וויסען, געפינט דורכצו־בלעטערען דעם דאזיגען פערטען באנד פון בראקהויז לעקסיקאן.

אין דעם גרעסטען פארלאג פון דער מאדערנער ראמאן־ליטעראטור איז נאר וואס ארויסגעקומען דער צווייטער באנד פון שלום אש'ס מבול "ווארשוי". דאס פיינסטע פאפיר, דער שעהנסטער דרוק, און די בעסטע אויסשטאטונג איז פאר־וואנדעט געווארען פאר דעם בוך. מען קען דעריבער נאר זאגען, וואס מיר האבען שוין געזאגט איבערן ערשטען באנד. דער פארלאג האט זיך געגעבען די גרעסטע מיה ארויסצוברענגען דאס ווערק אין דער בעס־טער פארם. ווער עס לייענט דייטשע בי־כער זאל נים פארפעהלען דעם באנד זיך צו קויפען, ווייל דאס בוך איז באמת א ציערונג אין יעדער אידישער שטוב. אי־בערן ראמאן גופא איז שוין גענוג געשרי־בען געווארען. מיט גרוים אינטערעס ווארט מען נאך אויפ'ן דריטען באנד: מאסקווע.

דער גרויסער פארלאג פיליפ רעקלאם אין לייפציג האט נאר וואס ארויסגעגע־בען דאס פופציגסטע טויזענט פון זיין בוך "פראקטישעס וויסען". אויף 818 זיי־טען זענען מיט ערך 1100 בילדער אין קורצע ווערטער איבערגעגעבען געווארען אלערליי פראקטישע ידיעות, וועלכע מיר באנוצען אין טעגליכען לעבען. אלע פראגען וואס באשעפטיגען אונז אין לע־בען, מעדיצין, אדוואקאטור, טעכניק, מא־טעמאטיק, נאטור - וויסענשאפט וכדומה הונדערטער פראגען פון טעגליכען לעבען ווערען דארט קורץ און גוט באהאנדעלט.

די גרופע "יונגע דייטשע שריפט־שטעלער" איז באריכערט געווארען מיט עטליכע גוטע ביכער און עס איז א גרוים פארדיענסט פאר דעם פארלאג אז ער האט געשאפען, די מעגליכקייט יונגע טא־לאנטען זאלען זיך ענטוויקלען.

היינריך הויזער'ס "בראקוואסער", קונערט'ס "פאגאניני", שווארצבאך'ס 'גאט'ס סודות', הערזאלר'ס "קארליק", הויזמאנ'ס "פארבלאנדזשעטע", צעלער'ס "דער וועג פון טרערען" זיינען אזוי גוט אז עס קומט דעם פארלאג א גרויסען יישר כח, וואס ער האט אונז צוגעפיהרט די דא־זיגע יונגע טאלאנטען.

מיר זיינען איבערציינגט אז כמעט אלע וועלען באלד געפינען דעם וועג אין די אנדערע לעטעראטורען, ווייל פיעל פון די "יונגע דייטשען", ווערען איבערזעצט אין אנדערע לשונות.

דערביי דארף מען נים פארגעסען אז דער רעקלאם פארלאג האט שוין ארוים־געגעבען איבער זיבען טויזענט ביכער פון דער וועלט ליטעראטור און ביליגע קליינע אויסגאבען (אוניווערזאל - ביבליאטעק) וואו מען קען פאר 10 סענט באקומען די וויכטיגסטע ווערק פון דער וועלט ליטע־ראטור.

אין דער לעצטער צייט זענען דארט ארויסגעקומען: "צעלער'ס "דאוף מיש־קאווא", לוקא'ס "בלומען שווייגען", טהי־עס "די וואונדערליכע חתונה", העסע'ס "וועלט ליטעראטור", נייאמאנס 'בלינדע פון קאנאל', שפעכט "קעסטנער'ס נצחון", ברויכלע "היפנאזע", פערטער "דייטשע ריכטונג", פראנק "אבשטורץ" און אנ־דערע.

דער פארלאג פ. ו. גרונאוו אין לייפ־ציג באמיהט זיך ארויסצוברענגען ביכער אויפ'ן וועלט־מארק פון יונגע דייטשע שריפטשטעלער, וועלכע האבען א בליי־בענדיגען ווערט און ווערען טאקי באלד פארשפרייט אין כמעט אלע וועלט ליטע־ראטורען.

"קרעוזע וואנאבונד" פון דעם בע־קאנטען יאזעף דעלמאנט איז אין א קור־צער צייט שטארק פארשפרייט געווארען. דער העלד פון דעם ראמאן מאכט דורך שבעה מדורי גיהנום אויף אלע וועלט־טיילען און שילדערט אונז אין א שעהנער פארם דאס לעבען כמעט אויף ארבע פנות העולם.

מאקס קראנבערג'ס "לעא האט חתונה" איז א גאנץ לוסטיגע זאך פון אן ערפינדער וואס האט אויסגעפונען א מיטעל יונגער צו מאכען די פנים'ער, צו לאזען פאר־שווינדען די קארטשעס. ווי אזוי דאס מי־טעל ווערט פון אן אמעריקאנישער גע־זעלשאפט פארקויפט. ווי עס לאזט זיך דערנאך אוים א בוידעם. דאס איז גאנץ לוסטיג דערצעהלט.

ערנסט קלויזענס "הויז אויפ'ן מארק" שילדערט אויף א הומאריסטישען אופן דאס לעבען אין די קליינע דייטשע שטעט־לאך מיט זעהר פיעל וויץ. אזוי אז דאס בוך לעזט זיך.

ה. ק. מושלערס "וועג אהן א ציעל" איז א פיינע שילדערונג פול מיט הומאר. דאס בוך איז אזוי שפאנענד אז צומאל גלויבען מיר אליין ניט אז א דיכטערישע פאנטא־זיע קען אזוינס ארויסברענגען. מיר מיי־נען אז די דאזיגע שילדערונגען האבען ביי אונז פאסירט, אין אונזער לעבען...

אין דער וועלט פון געשעפט און פינאנץ

קוים זיבען חדשים זיינען פאריבער זייט דעם גרויסען קראך אויף וואל סטריט ווען מיליאנערען זענען איבערנאכט גע־ווארען קבצנים. ווען פון דעם וואל־סטריט קראך האט גאנץ אמעריקע זיך א טרייסעל געטאן, און שוין האט מען עס פארגעסען.

מען זאגט טאקע אז דער עולם האט א קורצען זכרון. איבערהויפט האט דער אלגעמיינער עולם ליעב צו פארגעסען טרויעריגע פאסירונגען, עס איז דעריבער קיין וואונדער נים וואס דער אלגעמיינער עולם ספעקולירט ווייטער. וואס איז אבער וועגען די דורכגעטריבענע בראקערס, די וועלכע ווייסען, האבען זיי אויך פארגע־סען?

אין דעם לעצטען חודש איז וויע־דער געווארען לעבעדיג אויף וואל סטריט "קאל מאני" (הלואות אויף א קורצער צייט) קען מען באקומען וויפיעל מען וויל, און דער פראצענט איז א גאנץ צו־גאנגליכער נים מעהר ווי 6 פראצענט, אין פארגלייך מיט 25 פראצענט אין דער צייט פון דער פאניק. דער פראצענט אויף "קאל מאני" איז געפאלען בלויז א דאנק דעם וואס די פארערונג פאר דעם איז נים געווען קיין גרויסע, און דאס ווי געזאגט איז שטארק אויסגענוצט געווארען אין לעצטען חודש.

די בראקערס האבען אין דעם פאר־גאנגענעם חודש פארגרעסערט זייערע הלואות מיט א האלבען ביליאן דאלאר וואס איז רעקארד.

פון דעם קען מען זיך מאכען א בא־גריף אז דער האנדעל אויף דער בערזע שטעהט נים אויף איין ארט. מען וואלט אבער געמעגט אויך דערווארטען אז דאס געלט זאל צוליעב דער טרויעריגער דער־פאהרונג אריינגעלייגט ווערען לכל הפחות אין אינדוסטריעלען סטאק, וויזט זיך אבער ארוים אז עס הויבט זיך נים אן.

איבערקוקענדיג די געשעפטען וועל־כע וואל סטריט האט געטאן אין דעם לעצ־טען חודש געפינען מיר אז ווייניגער איי־דער א פערטעל פון די הונדערטער מיליא־נען וועלכע זענען אינוועסטירט געווארען איז געווען אין אינדוסטריעלען סטאק און מעהר ווייניגער גאראנטירטע באנדס. פולע איבער דריי פערטעל פון די

ווי שנעל דער וואל סטריט ספעקולאנט האט פארגעסען וואס עס האט פאסירט אויף דער בערזע. הונדערטער מיליאנען דאלאר ווערן ווי־דער אריינגעלייגט אין ספעקולאטיווען סטאק, צו וואס וועט עס פיהרען. פראנקרייך, דייטשלאנד און איטאליע טרייבען דעם קענעדער פארמער צו ווערען א פראטעקשיאניסט און פאדערען א הויכען טאריף. ווי אזוי די לענדער האבען זיך פארבאריקאדירט געגען קענעדער תבואה.

פון אריה פאש

מיליאנען זענען דורכאויס אריין אין ספע־קולאטיווען סטאק צוליעב וועלכען מענ־שען האבען די קעפ געבראכען און זעלבסט מארד באגאנגען.

דער ספעקולאטיווער סטאק האט אין זיך שוין עפעס אזא כשוף וועלכער פאר־בלענדעט אפילו דעם קליגסטען און דורכ־געטריבענסטען ספעקוליאנט. דער "טי־קער" און די ברעט פארבלענדען די אויגען פון די פארזיכטיגסטע מענשען און מען הערט נים אויף איינצושטעלען קיין מי־ליאנען אויף איינפאכען ווינט.

ווען דאס טוט ווי געזאגט דער איינ־פאכער עולם וועלכער קלייבט זיך פיעל נים פאנאנדער איז קיין וואונדער נים, אבער ווען דאס טוט דער מעהר אדער וועניגער פארזיכטיגסטער אינוועסטאר איז עס אן איבערראשונג.

דער איינציגער קלאהרער ענטפער וועלכער קען געגעבען ווערען אויף דעם וואס דעם לעצטען חודש איז געשעהן אויף וואל סטריט, איז דאס וואס דער קריזיס האט פארשארפט דעם אפעטיט פון שנעל רייך צו ווערען. ברעכען דעם קריזיס מיט גוואלד, מאכען געלט, און דאס פאר־שטענדליך קען נים דערגרייכט ווערען דורך אינוועסטען אין אינדוסטריעלען סטאק וואו די טעמפא איז זעהר א שוואכע און קאנסערוואטיווע. אלעס מוז זיין שנעל, און צו וואס דאס פיהרט האט באוויזען אקטאבער און נאוועמבער פון 1929.

מען מוז אבער אויך קומען צום שלום אז כל זמן עס וועט זיין א וואל סטריט, און כל זמן עס וועט זיין ספעקו־לאטיווער סטאק דורך וועלכען מען קען איבערנאכט ווערען א מיליאנער וועלען זיין אינוועסטארס נים אכטענדיג ווי גרוים די ריזיקע זאל נים זיין מעג עס אפילו זיין איינצושטעלען אין קאן דעם קאפ מיט'ן נאקען.

קענעדע וועט זיך מוזען פארטראכטען

דאס וואס אין איירפא ווערט יעצט געטאן געגען קענעדער תבואה וועט סוף כל סוף צווינגען קענעדע זיך ארומצו־קוקען.

ווי באקאנט איז דער קענעדער אגרי־קולטוריסט אלע מאהל געווען אויב נים פאר איינגאנצען פרייען האנדעל איז כאטש פאר א זעהר נידריגען טאריף.

דער קענעדער פארמער איז געווען און איז יעצט אויך געגען א הויכען טא־ריף, דערפאר וואס א הויכער טאריף ריהרט איהם אן גאנץ שטארק אין פרייען האנדעל האט דער פארמער באקומען פון אן אינדוסטריעלען לאנד אלעס וואס ער דארף פיעל ביליגער איידער ער קען עס באקומען אין זיין אייגענער לאנד וועלכע איז וועניגער אינדוסטריעל אנטוויקעלט.

די לאגע אבער האט זיך לעצטענס אזוי ראדיקאל געענדערט אז דער קענע־דער פארמער וועט געגען זיין אייגענעם ווילען מוזען ווערען א "פראטעקשיא־ניסט".

כמעט אלע איירפאפיאישע לענדער האבען זיך הויך פארבאריקאדירט געגען קענעדער תבואה, און דעם עפעקט פון דעם פיהלט קענעדע גאנץ שטארק ווייל איהרע שפייכלערס זענען איבערפולט מיט פאראיאהריגער תבואה.

דייטשלאנד האט געהעכערט דעם אפ־צאהל אויף אויסלענדישער תבואה פון 61 סענט ביז 77 סענט אויף א בושעל. אי־טאליע האט געהעכערט דעם אפצאהל אויף אויסלענדישער תבואה, ביז 73 און א האלבען סענט אויפ'ן בושעל. פראנק־רייך האט דעם אפצאהל געהעכערט ביז 53 און א האלבען סענט אויף א בושעל.

אויסער דעם צווינגט די דייטשע רע־גירונג די מילנער אין לאנד צו נוצען 50 פראצענט פון דייטשער תבואה. פראנ־צויזישע מילנער זענען געצוואונגען צו נו־צען 97 פראצענט פון פראנצויזישער תבואה, און צו אלעם דעם סובסידירט נאך די פראנצויזישע רעגירונג דעם עקס־פארט.

פון דעם איז קלאהר אז א בושעל קענעדער תבואה וועלכער קאסט 1.10 דא־לאר אין פארט וויליאם מוז קאסטען $2.15 אין דייטשלאנד, א סך מעהר אין פראנקרייך און אזוי ווייטער.

אמת די איירפאפיאישע מילנער ווי־לען בעסער האבען קענעדער תבואה צו־ליעב איהר קוואליטעט, אבער די דאזיגע קוואליטעט ווערט א לוקסוס ווען אזא הוי־כער שטייער ווערט ארויפגעלייגט. וואס זשע בלייבט אבער פאר קענעדע צו טאן?

פון דאס אויבען־געבראכטע איז קלאהר אז דער איירפאפאישער מארק ווערט וואס ווייטער אלץ מעהר פאר־שפארט פאר קענעדע. קען קענעדע שטעהן מיט פארלייגטע הענט און צוזעהן וואס עס ווערט געטאן געגען איהר תבואה?

דער קענעדער פארמער וועט מוזען ווערען א "פראטעקשיאניסט" אויב נים איינגאנצען איז כאטש אויף א ווייל. דער בעסטער מיטעל געגען די לענדער וועלכע פארבאריקאדירען זיך געגען דער קענע־דער תבואה איז געבען זיי צו פארזוכען דעם זעלבען מאכל. זאל קענעדע נים דער־לויבען פראנקרייך אפזעצען איהרע ביליגע "לייסעס", דרעסעס, פארפיומען און אנ־דערע לוקסוסען אין קענעדע, און פראנק־רייך וועט זיך פארטראכטען אויב איהר לוינט זיך נים אריינצולאזען קיין קענעדער תבואה.

זאל קענעדע נים דערלויבען דייטש־לאנד אפזעצען אין קענעדע איהר ביליגען הארדוועיר און מאשינערי און דייטשלאנד וועט זיך ארומקוקען אויב איהר לוינט זיך דאס געשעפט.

עס קען זיין אז נאכדעם ווי אלע צדדים וועלען זיך ארומזעהן אז קיין עקאנאמישע מלחמה באצאהלט זיך נים וועט דער קענעדער פארמער זיך אומקעה־רען צוריק צו זיין אלטען גלויבען פון פרייען האנדעל, ביז דאן אבער טרייבט איירפאפא דעם קענעדער פארמער צו ווע־רען א פראטעקשיאניסט.

די ווינטיגע פלאנצען פון אמעריקע שטאמען פון אנדערע לענדער

די מעהרסטע פרוכט־מינים און תבואות־מינים זענען ארי־בערגעבראכט געווארען אהער, פונקט אזוי ווי פארשיי־דענע פעלקער האבען אימיגרירט אין דער נייער וועלט.

פון פ. ל.

פאר פיעלע מענשען וועט עס אודאי זיין אן איבעראשונג צו הערען אז כמעט אלע וויכטיגסטע סארטען תבואות, פלאנ־צונגען און אויך פרוכטען זענען נים קיין „היגע געבוירענע'' נאר אז זיי שטאמען אפ פון אנדערע קאנטינענטען און אנדע־רע לענדער. איינע פון די וויכטיגסטע פלאנצען וועלכע זענען אימפארטירט און איינגעבירגערט געווארען אין די פאראיי־ניגטע שטאטען איז דער „אלקא־בוימ־וואל'', וועלכען איינער פון די פארשער פון דעם דעפארטמענט אף אגריקאלטשור האט ענטדעקט וואקסענדיג אין א דער־פעל פון מעקסיקא און וועלכער ווערט איצט זעהר ברייט קולטיווירט, אזוי אז עס ברענגט יאהר־יעהרליך אריין די סומע פון פופציג מיליאן דאלאר. אויך דער וואַ־שינגטאן נייוועל ארענדזש וועלכען מען האט ענטדעקט אין בראזיליע און וועל־כער ברענגט אריין 35 מיליאן דאלאר יע־דען יאהר.

וואס עס איז שייך די מינים תבואות, זענען זיי מעהרסטענס אימפארטירטע, און עס זענען פאראן איינעגע סארטען וויין אליין, מיט וועלכען עס ווערט איצט פארפלאנצט א שטח פון צעהן מיליאן אקער לאנד, צווישען זיי צוויי סארטען „דיורום'' ווייץ אליין, וועלכע מען האט אריבערגעבראכט פון רוסלאנד, און פון וועלכע עס וואקסט דא ארום פופציג מי־ליאן בושעל א יאהר, און וואס זענען די בעסטע צו מאנופעקטשורען מאקאראנען.

מען קאן אין אלגעמיין זאגען, אז סיי די אגריקולטור, סיי די הארטיקולטור (פרוכט־קולטור), סיי די פיה צוכט פון נארט אמעריקע, זענען באזירט אויף מינים וועלכע זענען אהער אימפארטירט געווארען פון אנדערע וועלט־טיילען, און ארום און ארום איז דאס א גאנץ עקזא־טישע ערשיינונג.

דאס איז דער פאל מיט אלע תבואות, מיט ווייץ, קארן, האבער, בארלי, הירש און סארגום. נאך מעהר, דאס איז אויך דער פאל מיט קוקורוזע, קארטאפעל, זי־סע קארטאפעל, טאמייטאס, פינאטס און טאבאק, כאטש די לעצטע שטאמען פון דער דערבייאיגער זיד־אמעריקע, פון וואַ־נען זיי קומען אינאיינים מיט געוויסע סארטען בעבלאך. זעהר ווייניג פרוכטען זענען „היגעבוירענע'', און פון אלע סאר־טען ניס איז בלויז דער „פיקאן־נוס'' דער איינציגער סארט וואס שטאמט אפ פון נארט אמעריקע.

עס קומט אוים אז די היגע פלאנצען־באפעלקערונג האט עמיגרירט אין לאנד פונקט אזוי ווי די איצטיגע באפעלקע־רונג פון די פאראייניגטע שטאטען איז אן איינגעוואנדערטע פון אויסלאנד, איי־גענטליך זענען די פלאנצען טאקע מיט־געבראכט געווארען מיט דעם שטענדיגען שטראם אימיגראנטען וועלכע זענען גע־קומען צו די היגע ברעגען פון אלע טיילען פון דער וועלט.

אין דער צייט ווען אמעריקע איז באשטאנען פון קאלאניעס פון איירפאפע־אישע לענדער, פלעגען אהער קומען אלער־ליי סארטען זאט און פלאנצען, אינאיי־נעם פון דער אלגעמיינער איינוואנדערונג. מיט דער צייט האט די רעגירונג און איהרע וויסענשאפטסלייט פון דעם דעפארטמענט אף אגריקולטור זיך אנגע־הויבען סיסטעמאטיש און גרינדליך זיך צו פארנעהמען מיט אפקלייבען און אויס־טיילען פיעלע מינים, וועלכע זענען בא־זונדערס צוגעפאסט צו ארטיגע אומ־שטענדען און צו דעם ספעציפישען קלי־מאט פון א געוויסען געגענט.

עס איז ערשט דרייסיג יאהר זינט די דאזיגע ארבייט איז אונטערנומען גע־ווארען אויף א שטרענג וויסענשאפטלי־כען און גרינדליכען אופן, און דאס האט שוין געבראכט זעהר וויכטיגע רעזולטא־טען. איבערהויפט זענען פארשיידענע סארטען ווייץ איינגעפיהרט געווארען, וועלכע זענען באזונדערס צוגעפאסט צו געוויסע קלימאטישע באדינגונגען, איינער פון זיי איז דער סארט וועלכער ווערט אנגערופען מיט'ן נאמען כארקאוו, און וועלכער קומט פון רוסלאנד, ווי דער נא־מען ווייזט, און וועלכער איז באזונדערס צוגעפאסט צו דעם נארדליכען טייל פון דעם געגענד אין די גרויסע פריירים אין די וועסט וואו עס ווערט קולטיווירט ווינ־טער־ווייץ. פאראן אן אנדער סארט ווייץ וועלכער איז אריינגעבראכט געווארען דורך דעם קענזעס עקספערימענט סטיי־שאן פון קרים, רוסלאנד, און וועלכער ווערט איצט שטארק געפלאנצט אין דעם סטייט קענזעס. צוויי סארטען האבער זע־נען אויך לעצטענס אריינגעפיהרט געווא־רען, איינער דער זעכציג־טאגיגער האבער, אריינגעפיהרט פון רוסלאנד, און א צוויי־טער סארט פון שוועדען, און מיט ביידע דערמאנטע מינים האבער ווערען איצט יעהרליך פארזייהט ארום צעהן מיליאן אקער לאנד. דאס זעלבע איז ריכטיג וועגען איינעגע סארטען בארלי וועלכע זענען

(פארזעצונג אויף פיידזש 5)

דעם לעזערס ווינקעל

חשוב'ער פריינד רעדאקטאר!

מיר ווענדען זיך צו אייך מיט דער בקשה צו געבען פלאץ אין אייער חשוב'ער צייטונג פאר אונזער פאלגענדער אויפקלע־רונג.

דורך אונזערע פריינט אין אמעריקע דערוויסען מיר זיך וועגען די בייזוויליגע קלאנגען וואס ווערען פארשפרייט וועגען דער טעטיגקייט פון אונזער פארבאנד "שול קולט".

האלטענדיג פאר פולשטענדיג איבע־ריג זיך אריינלאזען אין א פאלעמיק מיט די קרייזען וואס פארשפרייטען די דאזיגע אינסינואציעס און געבען א וועלכע עס איז אפשאצונג פון זייערע אמת'ע כונות, געפי־נען מיר פאר נויטיג איבערגעבען דער ברייטער עפענטליכקייט אייניגע אינפאר־מאציעס וועגען אונזער ביז איצטיגער אר־בייט.

דער פארבאנד "שול קולט" עקזיס־טירט נאך נים קיין פולע צוויי יאהר. זיין סטאטוט איז באשטעטיגט געווארען דעם 9־6 1928 יאהר. "שול־קולט" האט זיך געשטעלט אלס יצעל אויפצושטעלען א ברייטע פאלקס באוועגונג וואס זאל זיין פריי פון א וועלכער עס איז איינג פאר־טייאישער העגעמאניע און אין וועלכער עס זאלען קענען נעהמען דעם אקטיווסטען אנטייל אלע טיילען פון פאלק.

צום היינטיגען טאג בעטייליגען זיך אקטיוו אין דער ארבייט פון "שול־קולט" די פארטיי פועלי ציון, דער האנטווערקער פארבאנד, קליינהענדלער, באדייטענדע טיילען פון די אלגעמיינע ציוניסטען, פאלקיסטען און אנדערע.

אין משך פון דער קורצער צייט וואס "שול־קולט" עקזיסטירט האט ער שוין בע־וויזען אויפצושטעלען א נעץ פון צוואנציג לערן אנשטאלטען, פון זיי זיבען פאלקס שולען און דרייצעהן קינדערהיימען.

אונזערע פאלקס שולען זיינען: די 8 קלאסען שולע אין ווילנא מיט 3 פא־ראלעלע אבטיילונגען.

די שולע אין פינסק מיט 7 קלאסען. הרוביאשעוו 5 קלאסען. מיר 5 קלאסען. הארארישטשע 4 קלאסען, דערעטשין 4 קלאסען, קאבילניק 3 קלאסען.

אונזערע קינדערהיימען געפינען זיך אין וארשע, ווילנע, קאלא, ליובראניעץ בשאנאוו, ריישע, בראדי, טאמאשאוו, ליד־בעלסק, מלאווע, מיר איוויע, סלאנים, ראציאנזש.

עס ווערען יעצט געעפענט נייע 25 אנשטאלטען: 17 פאלקס שולען און 8 קינדערהיימען און פארשולען. דער דאזי־גער ארבייטספלאן ווערט פארווירקליכט נאך אין משך פון לויפענדען שול יאהר.

דעם פארבאנד געהערען העכער 60 ביבליאטעקען וואס קאנצענטרירען ארום זיך העכער 12 טויזענט שטענדיגע לע־זער. ביי די ביבליאטעקען עקזיסטירען לייען זאלען און פאלקס קלובען.

אונזערע שולען זענען וועלטליכע מיט אידיש אלס אונטעררעכט שפראך ביי דער ענטשפרעכענדער בעריקזיכטיגונג פון העברעאיש. אין די שולען הערשט דער גייסט פון דער נאציאנאלער און סאציא־לער דערוואכונג פון די אידישע מאסען.

דאס אלץ האט "שול־קולט" אויפגע־שטעלט אויסשליסליך מיט זיינע אייגענע מיטלען אהן א וועלכער עס איז זייטיגער אונטערשטיצונג. טראץ דעם שרעקליכען עקאנאמישען קריזיס ענטוויקעלט זיך די אויפבוי ארבייט פון שול קולט מיט דעם גרעסטען דערפאלג. אלס ביישפיעל קען דיענען דאס וואס פאר די לעצטע צוויי וואכען זענען אויפגעשטעלט געווארען נייע 4 אנשטאלטען.

מיט'ן שטארקסטען גלויבען אין דער צוקונפט פון אונזער פארבאנד רופען מיר די אלע פריינט פון דער אידיש וועלטלי־כער שול קומען אונז צו הילף אין דער אחריות'פולער ארבייט וואס מיר האבען גענומען אויף זיך.

צענטראל פארוואלטונג פון אי־דישען שול און קולטור פאר־באנד "שול - קולט" אין פוילען.